

Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΙΣΣΑΒΟΣ

Μ. Καραγάτσης

Δεν υπάρχει στην Ελλάδα πλουσιότερο χώμα από το θεσσαλικό. Κι αυτό το μαρτυρούν τα νερά, που η ύπαρξή τους γεννάει μια βλάστηση μοναδική. Βλέπεις, μες στο καλοκαίρι, τον κάμπο ν' απλώνεται φοιμαγμένος, κολασμένος, σβολιασμένος κάτω από τον ανελεήτον ήλιο και τον δρακόχνοτο λίβα. Η απελπισία τις καλαμιές, του ξεραμένου βρομοδέντρου, του βυθισμένου στη θέρμη θλιβερού χωριού. Πέρα ως πέρα. Κι έξαφνα, μέσα στη στέπα της ξεραίλας βλέπεις να προβάλλει κάτι παράξενο. Μια όαση κολασμένης βλάστησης, μια τούφα μερδεμένη, πνιγμένη στο σφίξιμο, δέντρων και φυτών, που ζουν πλούσια, βλασταίνουν λαμπρά, βασιλεύουν υπέροχα, σε μια σπιθαμή γης. Αναρωτιέσαι, μήπως είσαι θυμ' αντικατοπτρισμού (στον θεσσαλικό κάμπο του Αλωνιστή συμβαίνουν και παρόμοια φαινόμενα). Λες πως τ' όραμα θα χαθεί μπρος απ' τα μάτια σου. Κι όμως, όχι. Μπαίνεις, στην όαση, προχωρείς με κόπο ανάμεσ' απ' τα μύρια μερδεμένα κλαδιά, θαυμάζεις τη σατανικά ζωτική και σφιγμένη βλάστηση, απορείς για την αιτία της, μέσα στον κάμπο-φούρνο της ξεροψημένης καλαμιάς. Όταν την ακούς να κελαρύζει την αιτία, τη νιώθεις να ξεχύνει δροσιά κι οσμή υγρασίας: είναι κάποια πηγή, που νοτίζει ένα στρέμμα γης -μα γης θεσσαλικής- κι όλα τα σπέρματα

M. Karagatsis, (de son vrai nom Dimitris Rodopoulos) est originaire de Larissa. Il appartient à ce qu'il est convenu d'appeler la génération des années 30, et il est l'auteur de nombreux romans qui font partie désormais des classiques de la littérature grecque. Parmi ceux-là, Le Colonel Liapkiné dont l'intrigue se déroulait précisément à Larissa, a été traduit en français il y a quelques années. La Thessalie avait une grande importance dans l'âme et l'inspiration de Karagatsis. Il avait choisi pour nom de plume le nom commun de l'orme qui se dresse aux alentours du Pénée et il a écrit, à propos de la plaine: « Je regardais, depuis la terrasse de ma maison, le soleil qui se couchait tout au bout de la mer frissonnante des épis, et mes premiers rêves, mes premières réflexions, sont nés là. »

OLYMPE ET KISSAVOS

M. Karagatsis*

Il n'existe pas en Grèce de terre plus riche que la terre thessalienne. En témoignent les eaux qui y font surgir une végétation exceptionnelle. On voit en plein été, la plaine qui s'étend grumeleuse, damnée, sous le soleil impitoyable et le vent du sud à l'haleine monstrueuse; le désespoir des chaumes, du frêne desséché, du triste village plongé dans les fièvres du marais. Et soudain dans cette steppe aride, vous voyez surgir une vision étrange. Une oasis de végétation déchaînée, un bouquet emmêlé, un enchevêtrement d'arbres et d'herbes qui poussent magistralement, qui prospèrent, qui règnent sur un petit bout de terre. Vous vous croyez victime d'un mirage (dans l'été de la plaine thessalienne, ce peut être un phénomène courant). Vous vous dites que la vision va s'effacer sous vos yeux. Et pourtant non. Vous pénétrez dans l'oasis, vous avancez avec peine entre les branches mêlées. Vous admirez cette végétation dense, vivante, vous vous interrogez sur sa raison d'être dans la plaine fournaise aux chaumes grillés. Puis vous entendez comme un murmure, vous sentez une fraîcheur et un parfum d'humidité:

* Texte extrait du recueil d'impressions de voyage de M. Karagatsis, intitulé *Περιπλάνηση στον κόσμο*, Éditions Hestia. Traduction par Isabelle TLOUPAS.

δίνουν μάχη για να βλαστήσουν σ' αυτή τη σπιθαμή της υγρασίας. Και το καταφέρνουν.

Έτσι, η κοίτη του Πηνειού, σχίζοντας τον γυμνό κι άδεντρο κάμπο, ακολουθείται από μια τροπική -δεν υπάρχει άλλη λέξη- βλάστηση, που φουντώνει στις δύο ακροποταμιές του. Κι είναι παράξενη αυτή η στενόμακρη γραμμή του πράσινου οργανισμού, ανάμεσα στην απειρότητα του γυμνού άδεντρου κάμπου.

Όταν όμως ο Πηνειός, αφήνοντας τα χαμηλά ισώματα, χωθεί στο μεγάλο φαράγγι των δύο βουνών -τα Τέμπη-, τότε η εικόνα αλλάζει. Έχουμε μπροστά μας μιαν άλλη Θεσσαλία, ολότελα διαφορετική από τη στατική εικόνα του κάμπου, του βάλτου, του καμπίσιου ποταμού. Αριστερά μας ο Όλυμπος, το βουνό με τη κλασικότερη βουνίσια μορφή. Και δεξιά, ο Κίσσαβος, τ' ομορφότερο βουνό της Ελλάδας, με τις κατάφυτες, με τις οργανιστικά πράσινες σε πολυποίκιλη βλάστηση πλαγιές, που κυλούν τις βελανιδιές, τις φτελιές, τις αγριομηλιές, τις αγριοκαστανιές, τις φλαμουριές, τις οξιές, τις φτέρες τους, τα μύρια γλυκά νερά τους, ως το κύμα του Θερμαϊκού.

Θα ήταν ματαιότης και κοινοτοπία να περιγράψω την ομορφιά των Τεμπών. Από την κοιλάδα, απ' όπου πέρασαν όλοι οι βάρβαροι κατακτητές της Ελλάδας, περνάει σήμερα Ο σιδηρόδρομος της Θεσσαλονίκης. Επομένως, δεν υπάρχει Ρωμός που να μην αντίκρισε το «υπέροχο» θέαμα από το παραθυράκι του βαγονιού του, και δημοσιογράφος που να μην περιέγραψε δια μακρών «τους τιτανικούς βράχους, τους γιγαντιαίους πλάτανους, και τον αργυροδίνην Πηνειόν». Εμείς θα πάμε λίγο αριστερότερα (στον Όλυμπο) και λίγο δεξιότερα (στον Κίσσαβο), μέρη άγνωστα και μυστηριακά.

Ο ποταμός, βγαίνοντας από το φαράγγι, σχίζει το τρίγωνο που έφτιαξε αυτός, μόνος του, με τις προσχώσεις του βούρκου του: το τρίγωνο της Νυχτερέμ. Είν' ένας κάμπος μοναδικής ευφορίας, πνιγμένος στην πιο ετερόκλητη βλάστηση, πνιγμένος στις γονιμικές υγρασίες των νερών. Σ' αυτό το τρίγωνο είναι τοποθετημένη η δράση του «Ζητιάνου». Κι όπου μίλησε ο Καρκαβίτσας, οι άλλοι πρέπει να σιωπών.

Τη βορινή πλευρά του τριγώνου την κλείνει ο Όλυμπος. Τη μεσημβρινή, η Όσσα. Την ανατολική, ο Θερμαϊκός. Από τη δυτική γωνία που προβάλλει ο Πηνειός, το χωρίζει σε δύο άνισα μέρη, και χύνεται στη θάλασσα δίπλα στο Τσάγεζι, τ' ομορφότερο ελληνικό χωριό που αντίκρισαν τα μάτια μου. Είναι χτισμένο στην άκρη του βλαστερού, του ποτιστικού κάμπου, του στολισμένου με μύρια δέντρα, του χτισμένου από δρομάκους σκιαγμένους, πλαισιωμένους με φτέρες και βατομουριές. Πάνωθι του υψώνεται ο Κίσσαβος. Κι είν' ένα τεράστιο δάσος ο Κίσσαβος, όχι ανάρτων πεύκων, ή συμμετρικών ελάτων. Εδώ, η βασιλική βελανιδιά, η

c'est une source qui imprègne un coin de terre et toutes les semences livrent bataille pour pousser sur cette parcelle humectée. Et elles y parviennent.

Ainsi le lit du Pénée, coupant la plaine nue et sans arbre, s'accompagne de cette végétation tropicale qui croît sur ses rives. Elle est étrange cette longue ligne étroite de verdure luxuriante dans l'infini de la plaine aride.

Mais lorsque le Pénée, laissant derrière lui les champs étales, s'engouffre dans les gorges entre les deux montagnes, dans la vallée de Tempé, alors le tableau se transforme. Vous avez sous les yeux une autre Thessalie, absolument différente de l'image statique de la plaine, du marais, du fleuve qui sillonne. À gauche l'Olympe, silhouette on ne peut plus classique de massif montagneux. À droite le Kissavos, la plus belle montagne de Grèce aux versants couverts d'une végétation variée, où s'éparpillent chênes, ormes, pommiers sauvages, châtaigniers, tilleuls, hêtres, fougères, ruisseaux et torrents, jusqu'aux eaux du golfe Thermaïque.

Il serait vain et par trop banal de décrire la beauté de ces gorges de Tempé. Au creux de cette vallée que franchirent les barbares conquérants de la Grèce, passe aujourd'hui le chemin de fer de Thessalonique. Il n'est donc pas un Grec qui n'ait eu l'occasion d'apercevoir depuis la fenêtre de son compartiment le merveilleux spectacle, ni un journaliste qui n'ait pas décrit longuement « les rochers titanesques, les platanes géants et le Pénée argenté. » Nous irons donc un peu plus à gauche vers l'Olympe, et un peu plus à droite vers le Kissavos, lieux méconnus et pleins de mystère.

Le fleuve, surgissant des gorges, traverse son delta, formé de ses propres limons: le triangle de Nychtérem. C'est une petite plaine exceptionnellement fertile, noyée dans une végétation complexe, dans l'humidité féconde des eaux. C'est dans ce triangle que se déroule l'action du *Mendiant* de Karkavitsas. Et là où Karkavitsas a parlé, il convient de se taire.

Le côté septentrional du delta est clos par l'Olympe, le côté méridional par l'Ossa. À l'orient, le golfe Thermaïque. À l'ouest surgit le Pénée qui coupe le triangle en deux parts inégales et se jette dans la mer, non loin de Tsayési, le plus joli village grec qu'il m'ait été donné de voir. [...] Il est construit au bord de la plaine abondante et irriguée, parée de milliers d'arbres, sillonnée de chemins ombragés tout bordés de fougères et de ronciers. Au-dessus s'élève le Kissavos. Et le Kissavos est une forêt immense, non pas de pins clairsemés ni de sapins symétriques. Ici, le chêne royal, le châtaignier sauvage, le tilleul, le platane, le hêtre, le cornouiller, l'yeuse,

αγριοκαστανιά, η φλαμουριά, το πλατάνι, η οξιά, η κρνιαία, η φτέρη, το πουρνάρι, η φτελιά, η καρυδιά κι άλλα μύρια δέντρα, θάμνοι άπειροι, ανακατώνονται σε μιαν αδιαπέραστη ζούγκλα. Ο διαβάτης, έξω από το στενό, πατημένο μονοπάτι, δεν δύναται να κάνει ούτε δεξιά, ούτε αριστερά. Το πράσινο όργιο εμποδίζει κάθε βήμα. Μόνο τ' αγρίμια δύνανται να τρυπώνουν ανάμεσ' από τους φράχτες των κλώνων, τους άταχτους κόμπους της αγριοπεριπλοκάδας, το αδιαπέραστο τείχος των μπερδεμένων κορμών. Βαθύτατες ρεματιές, σκοτεινές κάτω από τον βαθύτατο θόλο των πλατανιών, κελαρύζουν υποβλητικούς σκοπούς. Μα κι όλο το δάσος αντιβουίζει από την έντονη ζωή που κλείνει στην περίπλοκη αγκαλιά του. Ζώα μεγάλα και μικρά, πουλάκια κι αγρίμια κι όρνια και χίλιων λογίων ερπετά, που ζουν, μ' απλοχεριά μέσα στον ζωϊκόν οργανισμό της γόνιμης γης.

Ολόκληρη αυτή η πλαγιά πέφτει στη θάλασσα με βράχους απότομους, που τους χωρίζουν μακρόστενες αμμουδιές. Η φτέρη πλέκεται με το κύμα, το πλατάνι φουντώνει δυό μέτρα δίπλα στη θάλασσα. Γιατί τα νερά του Κίσσαβου κατεβαίνουν ως τα ριζά, πηγάζουν πλάι στην αρμύρα του πόντου, θρέφοντας παντού τη δαιμονική βλάστηση.

Λίγο παραπάνω από το Τσάγεζι, μέσα στην καρδιά του δάσους, είναι το Κομνήνιο Μοναστήρι του Αι-Δημήτρη. Ο ναός δεν παρουσιάζει κανένα αρχαιολογικό ενδιαφέρον, γιατί είναι κτίσμα νεότερο (ίσως ο παλιός να κάηκε). Εκείνο που αξίζει είναι το αντίκρισμα του Μοναστηριού, είτε από το Τσάγεζι ανεβαίνεις, είτε απ' την Καρύτσα έρχεσαι. Οι ψηλοί φρουριακοί τοίχοι με τη βαριά πόρτα, οι στεφανωμένοι από τον τρούλο της εκκλησίας, οι στολισμένοι με βαθυπράσινους κισσούς και πλαισιωμένοι από το δάσος, που ξαπλώνεται ολόγυρα πλαγιαστό, αγριεμένο και μεγαλόπρεπο.

Κι αν τύχει, διαβάτης περαστικός, να καθίσεις μια στιγμή στο μπαλκόνι της ανατολής, θ' αντικρίσεις κάτι μοναδικό. Κάτωθέ σου, τον καταρράκτη της δασωμένης πλαγιάς, το ίδιο πυκνό κι αδιαπέραστο ως τη θάλασσα. Κι αυτή τη θάλασσα, πλατιά, ριγηλή, ως τον ανατολικόν ορίζοντα που τον κόβει ο αχνογάλαζος κώνος του Άθω. Αριστερά, ο τριγωνικός κάμπος της Νυχτερέμ, με τη βαθυπράσινη γραμμή του ποταμού. Και πάνωθέ του, ο επιβλητικός, ο πιεστικός όγκος του Ολύμπου.

Για το Μεγάλο Βουνό, το βουνό των Θεών και των Ανθρώπων, δεν θα μλήσω σχεδόν διόλου. Έχω ζήσει στις πλαγιές του τα πέντε καλοκαίρια της ήβης μου, τα ομορφότερα καλοκαίρια.

Έχω τριγυρίσει τ' αυγινά μονοπάτια του, κι έχω στοχαστεί κι ονειροπολήσει μέσα στις ρεματιές του, την ώρα που ο ήλιος βυθιζόταν πίσω από τις κορφές. Μεσημέρι του Αλωνάρι, ξαπλώθηκα κάτω από τα λάτια του Παντζόλου, κι άκουσα το δάσος να μιλάει στην παιδική ψυχή μου. Και τις νύχτες, όταν το αυγουσιτιάτικο φεγγάρι της χάσης πρόβαλλε από το πέλαγος, μυστηριακό και ματωμένο, ένιωσα τις πρώτες ακαθόριστες ανησυχίες της ψυχικής προσφοράς...

l'orme, le noyer et tant d'autres buissons innombrables s'entremêlent en une inextricable jungle. Le marcheur, hors du sentier tracé, ne saurait s'aventurer ni à droite ni à gauche. La profusion végétale empêche le moindre pas. Seules les bêtes sauvages peuvent se faufiler entre les branches, les nœuds rebelles des lianes, le mur infranchissable des troncs. Les torrents au fond des ravins, obscurcis par la sombre coupole des platanes, fredonnent des airs envoûtants. Mais la forêt entière retentit de la vie intense qu'elle enferme entre ses bras. Animaux petits et grands, oiseaux, rapaces et maintes variétés de reptiles qui vivent et prospèrent dans cette abondance de la terre féconde.

Tout ce versant dégringole dans la mer en rochers abrupts qui séparent d'étroites plages. La fougère se mêle à la vague, le platane grandit à deux mètres de l'eau. Car les torrents du Kissavos coulent jusqu'en bas, se mêlent au sel du large, nourrissant sur leur passage la flore exubérante. [...]

Un peu au dessus de Tsayési, au milieu des bois, se dresse le monastère de Saint Dimitri, qui ne présente pas d'intérêt historique car c'est une construction relativement récente, le précédent ayant sans doute brûlé. Ce qui vaut la peine, c'est la vision que l'on a du monastère, que l'on monte depuis Tsayési ou que l'on vienne de Karytsa; les hauts murs de forteresse, couronnés du dôme de l'église, tapissés de lierre vert sombre, cernés par la forêt, et qui trône, sauvage et majestueux.

Si le visiteur de passage s'assoit un instant au balcon qui regarde vers l'orient, il apercevra un spectacle unique en son genre; à ses pieds, le versant boisé, touffu, jusqu'à la mer. Et cette mer, vaste, frissonnante jusqu'à l'horizon où pointe le cône brumeux et bleuté de l'Athos. À gauche la plaine du delta que coupe la ligne vert profond du fleuve. Et au-dessus, la masse oppressante, imposante de l'Olympe.

De la grande montagne, celle des dieux et des hommes, je ne parlerai guère ici. J'ai vécu sur ses pentes les cinq étés de mon adolescence, les étés les plus beaux.

J'ai parcouru ses sentiers, j'ai réfléchi et rêvé au creux de ses ravins, à l'heure où le soleil plongeait derrière les cimes. Pendant les après-midis de juillet, je me suis allongé sous les sapins et j'ai écouté la forêt qui me parlait. Et la nuit, quand la lune décroissante du mois d'août surgissait de la mer, mystérieuse et ensanglantée, j'ai senti les inquiétudes obscures de l'âme.

Ο Όλυμπος είναι μεγάλος. Δεν χωράει ούτε σ' εφημερίδα, ούτε σε βιβλίο, ούτε στην ψυχή του ανθρώπου. Όποιος είδε τις κορφές του, να μουνταίνουν μες στο μούχρωμα της αμφιλύκης, ένωσε στην ψυχή του εκείνο το δέος που γέννησε τους θεούς της Ελλάδας. Ή απλώς, τους θεούς.

Μια μονάχα εικόνα ξανάρχεται μ' επιμονή στη μνήμη μου : το ξεκίνημα από τη Ραψάνη για το Νεζερό, πριν ακόμα φέξει. Το παράξενο φώς του φεγγαριού που πάει να βασιλέψει. Η αίσθηση πως δίχως να φαίνεται η μέρα πρέπει να κοντεύει. Κι από κει, η αυγή, πάνω από τη θάλασσα. Ο ουρανός της Ανατολής που στεφανώνεται με ματωμένα κοράλλια, με πορφύρες της Τύρου, με ρουμπίνια, με ανεμώνες. Και στην κορφή του υπέρλαμπρου διαδήματος, ο Αυγερινός, πετράδι μοναδικό, πάλλευκο, διάφανο.

Θα ήθελα να ζούσα στον Όλυμπο, την έντονη και γαλινημένη ζωή των θεών του. Μα η ανάπαυση του θανάτου, στον ήρεμο κάμπο ας μ' εύρει. Ανάμεσα στον κυματισμό των σταχυών και το αθόρυβο κύλισμα του ασημένιου ποταμού.

L'Olympe est grand. Il ne saurait tenir ni dans un article, ni dans un livre, ni même dans l'âme humaine. Quiconque a vu ses sommets s'assombrir entre chien et loup, a ressenti cette crainte mêlée de vénération qui a fait naître les dieux de la Grèce. Ou simplement les dieux.

Un souvenir me revient avec insistance en mémoire: la marche de Rapsani à Nézeros, avant le lever du jour. La lueur étrange de la lune qui s'apprête à se coucher. La sensation que le jour va pointer alors que rien encore ne le laisse prévoir. Puis l'aurore sur la mer. Le ciel, à l'est, couronné de coraux rouge sang, de porphyre de Tyr, de rubis, d'anémones. Et au dessus de cet étincelant diadème, l'étoile du berger, pierre précieuse unique, blanche, diaphane.

J'aurais voulu vivre sur l'Olympe la vie intense et sereine de ses dieux. Mais j'aimerais que le repos de la mort m'emporte dans la plaine tranquille. Entre l'ondulation des blés et le cours silencieux du fleuve d'argent.